

KERSNER ÁKOS:

"Felperzselt múlt és bizarr jövő"

Esterházy Péternek tették fel nemrégiben a kérdést: most, mikor a Pártállam kimúlni látszik, s vele az ellenzéki attitűd is eltűnőben -- lehet-e (a régi módon) írni?

Hiszen a CÉLPONT, az ellenzékiesség attribútuma: az élet egészét átható, befolyásoló, már-már misztikus Hatalom vált semmivé, használhatatlanná téve az eddigi jelzések, utalások, sejtések finom hálóját, megszüntetve az író és az értő olvasó titkos -- a hatalom háta mögötti -- összekacsintását, a cinkosságot, az egész dolog késői "partizánromantikáját". Van-e hát miről írni? E. P. azt felelte, igen, hogynem, most van igazán miről. Mostantól az író író lehet, nem kell végre politikust játszania, eltűnhet a kénytelen vállalt váteszi kötelezettség, a bújtatott nemzetfelrázó stílus, eltűnhetnek a parabolák és példázatok, az irodalom felszabadulhat a szinte kötelezővé vált ellenzéki motívumrendszer alól.

Menyhárt Jenő, alternatív zenénk egyik pregnáns alakja a maga műfajáról ennek épp az ellenkezőjét nyilatkozta -- szerinte a hazai avantgard zene meghalt, hiszen magyarországi alapállása, az ellenzékiesség élménye tűnt el.

Milyen volt ez a mára "halottnak" nyilvánított zene? Leginkább azt mondhatnánk: a 90-as évek válságának direkt, expresszív, "populáris" kifejezője. Egy életérzés megjelenítője volt, amely tűnhetett -- a hatalom ügyes manipulációinak, demagógiájának eredményeképp -- egy deviáns, "a dolgozó szocialista nép" egészétől idegen kisebbség zavaros, anarchista, nihilista életérzésének. Ez a világlátás alapvetően pesszimista, hiszen a punk NO FUTURE mentalitásából indul, s az orwelli, zamjatyini negatív utópiák gondolatrendszerét magába olvasztva, a 80-as évek hazai viszonyainak elkésérítő és lesújtó vonásait kiemelve az elnyomottság, az elhallgattatottság érzését növeszti totálissá. A mindenkori Hatalom természetrajzát adja. Ez a Hatalom könyörtelen, kozmikus befolyású -- "a halál az állam szolgálatában áll", ugyanakkor pitiáner módon kicsinyes is.

A hazai avantgard művei hangsúlyozzák a lázadás szükségességét, ugyanakkor bizonyosak a bukásban is:

"Nullára csökkent az esélye annak, hogy győzz
Nem maradt túlélő, legjobb, ha magadra lössz."

Orwell 1984-e elevenedik meg:

"Agyamban kopasz cenzor ül
Minden szavamra ezer fül
Nem nyerhetek, nem veszthetek
Ha nem leszek, hát nem leszek."

Mi, akik a 80-as években már gondolkodó embernek tudtuk magunkat, túl erősnek, túl sötétnek látjuk ezt a képet, hiszen mi a viszonylagos jólét s az atyai hatalom kádári Magyarországot ismertük. Ilyennek ismerhettük, hiszen ellenvélemény nem, vagy csak ritkán volt, az ellenérvek kicsorbultak az "aczélos politika" gigászi pajzsán.

A nézeteit nyíltan vállaló ellenzék már más Magyarországot ismerhetett meg:

"Kapuban várnak
Lesnek utánad
Szobádban járnak
Lőnek utánad
Ezek mindenre képesek
Ezek mindenre képesek!"

Ennek az ellenzéknek az oldalvizén hajózott a hazai alternatív zene; attól elválaszthatatlannak hitték sokan. Dalszöveg nem lehetett anélkül, hogy benne szovjet-, kommunista- vagy államellenes felhangokat ne fedeztek volna fel a hallgatók. (Jó példa erre a következő rész:

"Nem vagy még egészen jól
Nagy Testvéred eljön érted."

"Értelemszerűen" mindenki a Szovjetuniót gondolta a Nagy Testvérnek, holott mára a szerzőtől tudhatjuk, hogy a Nagy Testvérben a Halált kell tisztelnünk. Ennyit a félreértésekről, a mindenáron belemagyarázásokról.)

Ez a zene a másként gondolkodó, ultraradikális fiatalok zenéje volt, akiket a NO FUTURE mindenttagadásán kívül az ellenzékiesség kelet-európai romantikája, a különállás, a másság "vagánysága", a ki-mondás és mást-mondás borzongató bátorsága is vonzhatott.

Ez a zene lázadás a Hatalom ellen, amely mintegy jelképe az elrontott világnak, de nem egy vele -- csupán szelete annak. Csak egy szög a keresztfán.

Az emberek "kísérleti állatok", gépek, kilúgozott, agy mosott lények, de isten sincs -- csupán "unalmas tetem az oltárokon". A pusztulás kozmikus, a túlcivilizált világban a természet is megszűnik -- "a civilizáció túltesz az életen". Az ember identitását veszti:

"Adó vagyok, de valami zavar
Csehszlovák vagyok, de délen élek
Ezt a környéket itthagynom hamar."

S szinte a vegetáció szintjére csúszik:

"Nem törődöm semmivel, mégis valahogy itt vagyok
A létezés már félsiker, s magam vagyok..."

Környezete lehangoló:

"Ez nem a Washington Avenue
Ez csak egy vacak kis álom"

Elvágódása erős, de másutt sem jó, illetve a másutt -- az abszurd:

"Elmennék innen, de nem mehet mindenki a Holdra."

v. "Mi úgy megyünk el innen,
Mintha itt sem lettünk volna,
Mint a katonák a háborúban,
Úgy tűnünk el sorban."

Nincs múlt -- "rozsdás város a történelem", és nincs jövő -- "a jövő előttünk romokban hever, és ha nem akarjuk, nem jön el. Csupán a szörnyű, végtelen és leküzdhetetlen jelenbe merevedett orwelli, groteszk világ van -- remény és célok nélküli élet. A maradék reakció a lemondás, az önfeladás, a teljes passzivitás:

"Ne élvezz és ne védekezz
Nem élet ez, nem élet ez!"

v. "Arccal a sárban na kérdezz, ne tiltakozz!"

Az emberből végül ez marad:

"idegen vagy aki valahogy ittragadt"

v. "rákkeltő lettél, gyűlölnék amerre mész"

Ebben a remény és célok nélküli világban valami menedéknek csak kell lennie -- ez lehetne a szerelem, de a szerelem is megfertőződött,

holt tetem lett, önmaga karikatúrája:

"Hello baby, te nyomorult állat,
Soha nem akartam különbet nálad.
Eléd állok, megszerezlek,
Hihetetlen, hogy nem szeretlek.
Nem szeretlek, nem szeretlek,
De hogyha eltűnsz, megkereslek."

A megjelenítés pátosz nélküli, hideg, pontos leírás.

A leplezett kétségbeesés könyörtelen, rideg, taszító képekbe fordul -- gondolhatnánk, túlérzékenység, a 80-as évek emberi, gazdasági, politikai problémáinak mimóza módon való megélése jelentkezik itt. Pedig ha jobban megnézzük, saját szorongásainkra, valószínűleg át nem élt, de vélhetően bennünk lévő depressziókra ismerhetünk a végletes sorokban.

Nem a szocializmus, nem a 80-as évek, s nem is csak az identitás nélküli Közép-Kelet-Európánk válságát érezzük, hanem a XX. század emberének az egzisztencialisták óta nyilvánvaló problémáit: A belevetettséget, a magányt, a dologi szintre redukálódást, s valami óriási bizonytalanságot magunkban. Zavart és elferdült dolgokat, a gúzsba kötöttség és úrben lebegés vadogó paradoxonját. Most, mikor az URH 1980-as száma, A Válassz meg! ördögien aktuális:

"Nincs hangod, használd az enyémet!
A népem leszél, s én a népzenezed.
Szavazz rám és beváltom minden reményed!
Szavazz rám s én üdvözítlek téged!
Szavazz rám! Válassz meg!
Undor és rémület fog el,
Szavazz rám! Válassz meg!"

Félek, vitatkoznom kell Menyhárt Jenővel -- az avantgard zene nem halt meg, legfeljebb célpontja változott. A kiváltó ok -- a Hatalom -- új álarcot öltve ismét köztünk jár. Jertek, boldog 90-es évek!